

найефективнішим і найбільш масштабним став похід 1616, коли була здобута фортеця Кафа в Криму (тепер - Феодосія), виведені з припливного татарського полону тисячі християнських бранців. У 1618 20 тис. запорожців під командуванням С., що були на урядовій службі польського короля Сигізмунда III, за розпорядженням останнього здійснили похід через територію Росії на Москву з метою підтримки кандидатури сина короля - Владислава, претендента на московський престол. Потім, після вдалого походу під Перекоп, С. у 1620 вчинив спробу налагодити контакти з московським урядом і скерував до Москви посольство на чолі із запорозьким отаманом Петром Одинцем із пропозицією організації спільного з московським військом походу проти Кримського ханства, що не здійснився. С. відіграв істотну роль у релігійному житті України - в 1620 за його ініціативою та діяльною участю була відновлена вища православна ієрархія в Україні за допомогою єрусалимського патріарха Теофана (Феофана). Дуже важливою була моральна і матеріальна підтримка С. Київського Богоявленського православного братства., до якого він разом з запорізькими козаками ("зо всім військом запорізьким") у 1620 записався, що значно піднесло авторитет і потужність цієї організації українських міщан. Найвищого військового успіху досягли за гетьманства С. запорізькі козаки у битві під Хотиним у 1621. У перемозі над турецьким військом запорожці відіграли головну та вирішальну роль. Тяжко поранений С. помер 10 (за старим стилем) або 20 (за новим стилем) квіт. 1622. Похований у Києві біля стін Богоявленської церкви Київ-

ського братства. Могила С. до нашого часу не збереглася. Пишні похорони супроводжувалися читанням спудеями братської школи віршів, складених її ректором К.Саковичем.

Публ. дж.: Кулиш П.А. Матеріали для історії воссоединения Руси.- М., 1877.- С. 93-98; Каманин И. Матеріали к "Очерку гетмана Петра Сагайдачного" // ЧИОНЛ.- 1901.- Кн. 15.- Вып. 3.- С. 127-177; Львівський літопис // Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець. Джерелознавче дослідження.- 2-е вид.- К., 1971.- С. 104; Повість об осадѣ г. Михайлова Сагайдачним в 1618 г. // КС.- 1885.- Т. 13.- С. 684-689; Собеский Я. История хотинского похода. 1621 // Мемуары, относящиеся к истории южной Руси / Пер. К.Мельник (под ред. В.Антоновича).- К., 1896.- Вып. 2.- С. 40-125; Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы: в 3-х томах.- М., 1954.- Т. 1.- № 1-3.- С. 3-7.

Лит.: Антонович Д.Б. Петро Конашевич-Сагайдачний // Україна.- 1990.- № 1 (публ. Я.Дзири).- С. 24; Антонович Д.Б. Про козацькі часи на Україні.- К., 1991.- С. 71-83; Грушевський М. Історія України-Руси.- К., 1909.- Т. 7.- С. 355, 369-386, 390, 413, 426-428, 432-437, 450, 459-461, 464-468, 470-478, 485-487, 489-492, 575, 583, 588; Голобуцький В. Запорозьке козацтво.- К., 1994.- С. 229-234, 241, 243-245, 249, 254, 257-259; Каманин И. Очерк гетьманства Петра Сагайдачного // ЧИОНЛ.- 1901.- Кн. 15.- Вып. 1.- Ч. 2.- С. 3-5, 7-9, 123-126, 127; Мордовцев Д. Сагайдачний. Историчний роман // Між двох вогнів. Друга половина XVII ст.- К., 1996 (серія: "Історія України в прозових творах і документах").- С. 19-201; Сас П. Петро Конашевич-Сагайдачний // Володарі гетьманської булави. Историчні нариси.- К., 1994.- С. 87-139; Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків: У 3-х томах.- К., 1990.- Т. 2.- С. 143, 145, 149-155, 170, 390, 465; Яворницький Д. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний // Историчні постаті України. Историчні нариси.- Одеса, 1993.- С. 24-64.

Самуїл Едельс
(див. - Едельс Самуїл)

Сендульський Аполлоній
(17.10.1830 - 7.01.1882)

народ. в с. Садки Кременець. пов., Вол. губ., тепер - Шумськ. р-ну Терноп. обл., батько - священник на ім'я Дорофей, мати - Анастасія. Краєзнавець, церковно-громадський і освітній діяч Волині, популяризатор острозької

старовини. Закінчив Кременець. духовне училище і Волин. духовну семінарію в Кременці (1854). У 1854-1882 - парафіяльний священник с. Сивки. Організатор місцевих шкіл - церковно-парафіяльної і для дорослих селян, член Правління Волин. духов. семінарії, голова єпархіальних з'їздів волин. духовенства в освітніх справах (1871, 1878). Один з ініціаторів і активних учасників впровадження і поширення культу преподобного кн. Федора Острозького (спорудження храму св. Федора Острозького в с.

Сивки), написання (у співавторстві з професором, протоієреєм А.Ф.Хойнацьким) церковної служби в честь святого, публікація про нього історико-біографічного нарису. З 1867 р. С.А. - постійний співробітник "ВЕР", в яких опублікував понад 40 матеріалів, більшість із яких - історико-краєзнавчі нариси про повітові міста, окремі містечка і села Волині, в т. ч. ті, що належали до володінь кн. Острозьких. Острогу присвячений найбільший за обсягом і найретельніше опрацьований нарис краєзнавця, публікація якого завершилася посмертно (Город Острог // ВЕР.- 1882.- № 1-5). У ньому знайшли належне висвітлення - на рівні тогочасної джерельної бази і наукових розробок - проблеми діяльності слов'яно-греко-латин-

ської академії, літературно-наукового гуртка і друкарні. Помер в с. Сивки, Остр. пов., Вол. губ., тепер - Білогір. р-ну, Хмельн. обл.

Твори: (Сендульський А.) Автобіографія // КС.- 1896.- Т. 52.- (I) янв.- С. 59-77 (вступна стаття Л.Мацєвича.- С. 58-59).

Літ.: Баженов Л.В. Аполлоній Сендульський - діяч українського національного відродження, видатний краєзнавець Волині // Духовне відродження культури України: Матеріали і тези доповідей наук.- практичної конференції.- Рівне, 1994.- С. 76-78; Баженов Л.В. Історичне краєзнавство Правобережної України ХІХ - на початку ХХ ст.: Становлення. Історіографія. Біобібліографія.- Хмельницький, 1995.- С. 233-234; Манько М.П. Аполлоній Сендульський - краєзнавець Острога і Волині // Матеріали І-ІІІ наук.- краєз. конф. "Острог на порозі 900-річчя".- (Острог), 1992.- Ч. 1.- С. 120-122; Тарнавський А. Отец Аполлоний Сендульский священник села Сивок Острожского уезда (некролог) // КС.- 1882.- Т. 4.- (X) окт.- С. 166-170; Энциклопедический словарь / Изд. Ф.А.Брокгауза и И.А.Ефрона.- Спб., 1900.- Т. 58.- С. 522.

Синагога в Острозі (див. - Синагога (Велика) острозька)

Синагога (Велика) острозька

С. - оригінальна пам'ятка архітектури епохи ренесансу та бароко на території Західної України. Вона була культурно-освітнім осередком єврейської громади і використовувалася для різноманітних цілей. Крім богослужіння, тут проводилися загальні збори кагату, навчали дітей, равинів, проводилися суди. С. була місцем схованки населення при погромах, грабежах, під час війни. При С. в 1608 працювала друкарня, яка була закрита 1832 у зв'язку з тим, що тут друкувалися маніфести польських повстанців. Про те, коли почала діяти С., точних відомостей немає. Місцевий вчитель, автор праць про Острог А.Перлштейн датував її 1400. Такої ж думки щодо створення єврейської святині в Острозі дотримувалися автори монографій про Острог С.Кардашевич, М.Тучемський, А.Хведась, а також Г.Равчук та І.Ткач в своїх працях про Острог. Вони не вказували конкретної дати створення синагоги, а підкресливали той факт, що С. в Острозі відома своєю старовиною. Неправильна думка М.Орловича про те, що С. в Острозі збудована лише в перш. пол. ХVІІ ст. Проти цього свідчить те, що в

"Акті поділу володінь кн. В.-К.К. Острозького між його синами Янушем і Олександром 1603 року" вже згадувалася синагога та в ній школа равинів. С. була збудована у східній рівнинній частині Острога, неподалік від берега річки Вілії. В плані С. квадратна, в об'ємі кубічна, з чотирма внутрішніми восьмигранними стовпами з тесаного каменю, які поділяли її внутрішній простір на п'ять рівних частин. Стовпи були завершені такими ж восьмигранними композитивними капітелями з квадратними карнизами зверху, на які опиралися циліндричні склепіння. Своїми осями склепіння орієнтовані в напрямі південь-північ. В протилежному напрямі стовпи зі стінками і між собою були з'єднані півкružними арками, які мали меншу висоту, ніж склепіння. Ширина арок і стовпів - 1,3 м. Чотирьом центральним стовпам відповідали плоскі пілястри на стінках із аналогічними композитивними капітелями й абаками. Ширина пілястрів така ж, як і стовпів. До другої світової війни капітелі пілястрів були яскраво поліхромними, а стеля вкрита орнаментами рослинного характеру. Посеред С. між стовпами розміщувалось підвищення - подіум, який у євреїв називався бімою або альмсмором. Ця споруда в інтер'єрі призначалась для читання Біблії. Біма була оточена балюстрадами з кованого заліза. Із півдня і півночі вели сходи з ажурною металесою балюстрадою. Біля східної стіни розміщувалась вівтарна шафа - Аарон Хакодеш. Це найбільша святиня С., тому